

Aşur Özdemir, "Kazak Edebî Dilinin Kurucusu Kazaklar'ın Klasik Şairi Abay (İbrahim) Kuranbayulu (1845-1904)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 5, Erzurum 1996, s. 189-201; Manaş Kozibayer, "Abay ve Dönemi", *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, sy. 14, Ankara 1997, s. 39-45; H. Emel Aşa, "Abay (İbrahim) Kunanbayoğlu'nun Edebî Çehresi", *TK*, sy. 428 (1998), s. 761-768 (57-64); a.mlf., "Abay, İbrahim Kunanbayoğlu", *Yeni Türk İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, örnek fasikül, s. 13-16; S. Mukanov – K. Beysembiev, "Abay (İbrahim) Kunanbaev", *Kazak Sovet Entsiklopediyası*, Almatı 1972, I, 9-16.



İBRAHİM KALKAN

KUNBÜL

(قنبل)

Ebû Ömer Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Mahzûmî el-Mekkî (ö. 291/904)

**Kırâat-i seb'a imamlarından
Ebû Ma'bed İbn Kesîr'in
meşhur iki râvisinden biri.**

195 (811) yılında muhtemelen Mekke'de doğdu. Mahzûmoğulları'nın mevlâsıdır. Kunbül lakabıyla meşhur olması, "kunbül" denen ve tedavi maksadıyla siğir cinsine içirilen bir ilâcı gözleri için kullanması sebebiyledir. Mekke'de yaşayan ve Kunâbile diye anılan bir kavme mensubiyetinden dolayı bu lakapla anıldığı da ileri sürülmüştür. *el-Vâfi*'de künyesinin Ebû Amr olarak zikredilmesi herhalde bir basıkı hatasıdır. Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Avn en-Nebbâl el-Kavvâs'tan arz yoluyla kırâat öğrendi. İbn Kesîr'in diğer meşhur râvisi Bezzî'den de istifade etti. Yâkût el-Hamevî'nin onu kırâat-i seb'a imamlarından İbn Kesîr'in (ö. 120/738) talebesi olarak göstermesi (*Mu'cemü'l-üdebâ'*, XVII, 17) bir sehiv eseri olmalıdır. Mekkeli pek çok talebe kırâat ilminde Kunbül'den faydalandığı gibi uzak yerlerden gelerek onun derslerine katılanlar da olmuştur. *Kitâbü's-Seb'a'nın* müellifi İbn Mücâhid 278'de (891) Bağdat'tan gelip ondan bir müddet okumuş, yine Bağdat kurrâsından İbn Şenebûz iki yıl müddetle Mekke'de mücâvir olarak kalmış ve Kunbül'den kırâat dersleri almıştır. Muhammed b. İshak el-Cessâs, Muhammed b. Mûsâ ez-Zeynebî, Abdullâh b. Ömer b. Şenebûz el-Vâsîfî, Muhammed b. Abdülazîz b. Sabbâh da bu ilimde ondan istifade edenlerden bazılarıdır. Kunbül ölümünden yedi veya on yıl önce kırâat okutmayı bıraktı. İbnü'l-Münâdî, hayatının son yıllarında onun zihni melekelerinin bozulduğunu söylediğine göre (Zehbî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'*, I, 453) bu dö-

nemde derslerini kesmesinin buna bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Hayatının ortalarında ancak ilim ve fazilet sahibi kimselerin tayin edildiği Mekke şurta âmirliği görevinde de bulunan Kunbül için Zehbî "şeyhu'l-mukriin, mukriü ehlî Mekke" ifadelerini kullanmıştır. Yâkût'a göre de İbn Kesîr'in kırâati onun yoluyla yayılma şansı bulmuştur. Kırâat ilmini bizzat İbn Kesîr'den tahsil etmediği halde imamların râvilerini iki ile sınırlayarak telif edilen kırâat-i seb'aya dair eserlerde (meselâ bk. Mekki b. Ebû Tâlib, s. 175-194) İbn Kesîr kırâatinin iki râvisinden biri olarak Kunbül'ün tercih edilmesi herhalde onun bu ilimdeki otoritesi, bu kırâati icradaki başarısı, bunun tabii sonucu olarak rivayetinin güvenle ve yaygın bir şekilde okunmasıyla doğrudan ilgilidir. Kunbül'ün kırâat rivayetini İbn Kesîr'e ulaştıran sened şöyledir: Kunbül – Ahmed b. Muhammed b. Avn en-Nebbâl – Ebû'l-İhrîr Vehb b. Vâdîh – İsmâil b. Abdullah el-Kıst – Şibl b. Abbâd ve Ma'rûf b. Müşkân – İbn Kesîr.

Muhammed b. Abdurrahman b. İsa er-Radî es-Sûsî, *Risâle fi ihtilâti rivâyetey el-Bezzî ve Kunbül fi kırâ'ati İbn Kesîr* adıyla bir eser kaleme almıştır (yazma nüshası için bk. *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'an, mahtûâtü'l-kirâ'at*, II, 535).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1972, s. 92; Mekki b. Ebû Tâlib, *Kitâbü't-Tebşıra fi'l-kirâ'ati's-seb'a* (nşr. M. Gavs en-Nedvî), Bombay 1402/1982, s. 175-194; Dâni, *el-Teytir* (nşr. O. Pretzl), İstanbul 1930, s. 3, 11; Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâziş, *el-İknâ' fi'l-kirâ'ati's-seb'a* (nşr. Abdülmeccid Katâmiş), Dımaşk 1403, I, 79-80; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XVII, 17-18; Zehbî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), I, 452-453; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 291-300*, s. 232-233; Safedî, *el-Vâfi*, III, 226-227; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 190; Fâsi, *el-'İkdü's-semîn*, II, 109-110; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 165-166; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 208; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'an, mahtûâtü'l-kirâ'at* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1994, II, 535.



TAYYAR ALTIKULAÇ

KUNGRAT

**Başlangıçta bir Moğol kabilesi,
sonraları Orta Asya'da
bir Türkmen kabilesinin adı,
Orta Orda Kazan Hanlığı'nın
beş boyundan biri.**

Moğollar'da bir kabile adı olarak Kungrat, Konkirat, Konkurat, Konirat, Kungirat ve Onggirat şeklinde değişik biçimlerde geçer. Kazak tarihçisi Niğmet Mın-

jan, Kungratlar'la ilgili ilk bilgilere Çin'de Liau (Liao) ve Jin (Ch'in) hükümdarlıkları zamanında (XII. yüzyıl) yazılan belgelerde rastlandığını, Liau ve Jin hükümdarlıklarının döneminde Kungratlar'ın Moğolistan ovasında yaşayan tanınmış kabilelerden biri olduğunu belirtir. Reşidüddin Fazlul-lah-ı Hemedânî, *Câmi'u't-tevârih*'inde Kungratlar'ın önceleri Çin ile Moğolistan arasındaki Utadje adlı bir bölgede ikamet ettiklerini ve Moğollar'la sıkı bir münasebet kurduklarını, batısında Moğol, güneybatısında Tatar kabileleri, güneydoğusunda Jin hükümdarlığı ile sınırı olduğunu yazmakta; Jurluk-Mergen, Kubay-Şire ve Tusbu-Daud olmak üzere üç kabileyeye ayrıldıklarını ve içlerinden birçok emirin ve soylu kadının çıktığını belirtmektedir. Kazak tarihçisi Tınışpayev de Moğol tarihçilerinden Sanen Sesen'in verdiği bilgilere dayanarak Kungratlar'ın Büyük Moğollar grubundan Kok Moğollar kabilesine mensup olduğundan söz eder. *Kazak Sovet Entsiklopediyası*'nda Kungratlar'ın eski Kiyat (Kıyan) kabilesinin soyundan geldiği ya da Kiyatlar'la aynı kökten olan Olhonut, Honhirat soyuna dayandığı, önceleri Moğol halkının içinde olduğu ve bu kabilenin Ergenekon'dan çıktığı yazılıdır. Kaynaklardaki bilgilere göre Kungratlar iki büyük birliğe ayrılmıştır. Bu iki birliğe Friedrich Wilhelm Radloff "altı ata göğün oğlu, altı ata göğün kuşu" gibi ad koymuştur. Kazak şecerelerinde de Kungrat kabilesi "altı ata köktenşe (kötenşe), yedi köşe göğün oğlu" diye ikiye ayrılmakta ve onlardan on üç kabilenin oluştuğu belirtilmektedir. Köktenşeden doğan altı ata Sangılı, Suyumbay, Suttimbay, Akkoşkar, Amantay, Jamantay; Köktin ulından (göğün oğlundan) doğan yedi köşe Baylar, Jandar, Orazkeldi, Karasirak, Tokbolat, Kulşiağan ve Alğı'dır. Bazı şecerelerde Kungratlar'ın yukarıda belirtilenlerin dışında Boşman, Karaköse, Jetimder ve Küyiskansız adlı kabileleri de geçmektedir. Kungratlar kendilerini bu şekilde tanıtarak asil bir kökten geldiklerini göstermek istemişlerdir. Nitekim Cengiz Han'ın annesi Ulun Eke, Kungrat kızı idi. Babası Yasukay Batır Cengiz'i anne tarafı olan Kungrat kabilesinden bir kızla evlendirmiştir. Cengiz'in bu ilk eşinden oğulları Cuci, Çağatay, Ögedey ve Tuluy doğmuştur.

Cengiz Han'ın liderliğindeki Moğol istilâsı genişlediği sırada aynı çatı altında yaşayan Kungrat kabileleri Cengiz Han'ın baskısı altında kaldılar ve başka kabilelerle birleşerek 1200 yılında Alguybulak